O CĂLĂTORIE

LA

Romănii din Moravia

DE

TEODOR T. BURADA

Cu figurĭ în text și cu Charta Valahiei din Moravia

IAȘI
TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER Str. PRIMĂRIEI No. 17.
1894.

O CĂLĂTORIE

LA

Românii din Moravia

DE

TEODOR T. BURADA

Cu figuri în text și cu Charta Valahiei din Moravia

IAȘI
TIPO-LITOGRAFIA H. GOLDNER Str. PRIMĂRIEI No. 17.
1894.

O CĂLĂTORIE
la
ROMÂNII DIN MORAVIA

Introducere

Existenţa unuĭ grup de Romînĭ acum slavizaţĭ, aşezat în Moravia din imperiul Austrieĭ, era cunoscută de mult lumeĭ apusene: la noĭ însă, ca tot ce intereseazâ pe Romînĭ, aproape nicĭ nu să ştiea de aflarea lor, şi în orĭ ce caz nimene nu s-a ocupat vre-odată de eĭ.

Pentru mine care cercetasem aproape toate grupurile de Romînĭ cunoscute şi necunoscute, nu era de cît firesc ca această ramură perdută a poporuluĭ nostru să mă intereseze, spre a constata ce urme a maĭ rămas din vechia lor viaţă românească sub coaja slavonismuluĭ actual.

S-ar putea cineva întreba ce interes maĭ avem noĭ astăzĭ despre nişte grupe de Romînĭ răzleţiţĭ de neamul nostru cu care nu maĭ putem avea nicĭ o legătură? Este adevarat că vre-un interes actual de politică nu maĭ poate izvori pentru noĭ din atingerea cu eĭ: dar aceasta este oare singura legătură care trebue să unească pe membriĭ unuĭ popor, şi nu este bine oare de a cunoaşte puterea de expansiune a neamuluĭ din care facĭ parte, şi a-şĭ da samă prin aceasta de virtutea cu care a fost înzestrat?

Cînd să vede că poporul romîn avea altă dată o putere de răspîndire atît de mare, încît după ce umpluse țările sale de baștină, mai radia și departe peste hotarele lui, pe de o parte pînă pe coastele Asiei, pe de alta, pînă pe acele ale mării Adriatice, iar în sus pînă prin Podolia, Galiția și chiar în Moravia, și pînă de cealaltă parte a rîului Bug din Rusia, ne facem o altă idee despre însămnătatea corpului etnic ce astăzi este atît de redus. Și nu ne apucă atunci o spaimă, văzind pe acești Romînï că și-aü perdut naționalitatea, că aceiași procedare repețindu-se, să nu îngusteze încă odată marginile naționalitățiï noastre? Această privelişte tristă a unor frați ce aü devenit străinï să nu ne facă a ne teme, că și alte părți viï ale corpuluï nostru să ajungă în aceiași stare?

Eü cred că nimica nu e de natură să încoarde maï mult lupta pe care Romîniï o duc astăzï pentru naționalitatea lor, decît vederea acestor părțï ale neamuluï lor devenite streine și nefolositoare pentru eï.

Iată deci interesul care m-a împins la cercetărï de aseminea natură, pe care mulțï le cred ca fără nicï o însemnătate pentru noï, ba maï mult încă, le cred de nebuniï; dar dacă n-ar maï fi și oamenï care să nu bage de seamă la atari întîmpinărï, atuncï ne-am gîndi numaï la interesul zilnic, la modul de a cîștiga cît maï mult, ostenindu-ne cît maï puțin, iar interesele cele marï intelectuale precum: poezia, literatura, istoria, cercetările etnografice asupra poporuluï romîn, ar rămînea în părasire.

După cît știm cel întăï Romîn care ne-a dat ceva informațiunï despre *Valahiï* din Moravia a fost D. P. Marțian, care trecînd prin *Valahisch-Mezeritsch* (Mezericiul Valah) spre a să duce în orășelul *Roznov* (Rosnau), unde trebuea să facă o cură de zar spre a-și căuta sanatatea, în timpul cureï sale, aü avut ocaziunea a cerceta pe Romîniï de acolo, numițï *Valahï*, dînd rezultatul cercetărilor sale în-

tr-un articol publicat în foaia *Buciumul* No. 281 pe anul 1864.

Schiță geografică și istorică.

Pentru a să cunoaște mai bine partea acea a Moraviei numită *Valahiă*, unde locuesc Romînii, găsim nimerit a da aici o schiță geografică și istorică a Moraviei, precum și harta acelei țări.

Moravia numită în limba germană *Mähren* iar în limba bohemă *Morava*, să megieșește la O. cu Bohemia, la S. cu Austria de jos, la N. cu Silezia, iar la E. cu Ungaria; ia e despărțită de Silezia prin munții Sudeți, de Bohemia prin munții Moraviei și de Ungaria prin munții Carpați. Are o suprafață de 26,080 k. p. cu o populațiune de 2,151,619 locuitori, din care 300,000 Nemți, 50,000 Evrei, 150,000 Valahi, iar restul Slavi împărțiți în mai multe neamuri: *Hanachi, Horachi, Slovaci și Horvați.*

Cel mai mare rîu e *Morava*, de la care Moravia și-a luat numele, și *Becĭva*. Vistula și Oderul izvorăsc în Moravia.

Capitala Moraviei e *Brno* (Brün); orașe principale: *Olomutz* (Olmütz), *Hradiște* (Hradisch), *Prerov* (Prerau), *Znojmo* (Znaim), *Zihlava* (Iglau), *Kromeiz* (Kremzier), *Roznov* (Rosnau), *Wsetin*, *Clabuc*, *Valasco-Mezerici* (Valahisch Mezeritch) și altele.

Pămîntul e productiv în grîne; să cultivă inul, cînepa, hemeiul, vița de vie. Arbori fructiferi sînt în mare cantitate, mai ales nuci. Mine însemnate de fer. Industrie mare de postavuri, pînzării, linării, unelte de fer și altele.

Istoria ne spune că Moravia, în timpul Romanilor, era locuită de Marcomani, de Rugieni și apoi de Heruli. La 548 după Christ, un număr însemnat de Slavi veniră și să așezară pe malurile rîului Morava, și întemeiară regatul Moraviei, care căzu sub stăpînirea Avarilor. In 805,

Slavii, devenind liberĭ, să puseră sub stăpînirea luĭ Carol cel mare. In 870 Moravia cuprindea pe lîngă Moravia actuală : Bohemia, Voigtlandul, Misnia, Luzaţia, Brandeburgul, Pomerania, Silezia, o parte din Panonia şi din Dalmaţia, şi să numea *Marea-Moravie*, care în anul 908, fu distrusă de Ungurĭ ; apoĭ în 1056, Moravia propriŭ zisă fu încorporată Bohemieĭ, şi cînd aceasta fu proclamată de regat, Moravia primi titlu de Margraviat (1086). De atuncĭ Moravia n-a maĭ fost despărţită de Bohemia, şi ambele ţărĭ trecură în anul 1526 sub stăpînirea Austrieĭ.

In Moravia este o mare provincie numită *Valasca* (Valahia) în partea despre munţiĭ Carpaţĭ, care o despart de Ungaria, şi e arătată pe atlasele austriace cu numele de *Walahei* [1].

Harta *Valahieĭ* din Moravia am intocmit-o pentru prima oară pre cît mi-a stat prin putinţă, după lucrările existente, şi o daŭ precum să vede la finele acesteĭ scrierĭ.

Capitala Valahieĭ din Moravia e *Valasko-Mezerici* numită de Nemţĭ Walahisch-Mizeritsch (Mezericiul Valah). Orăşele maĭ însemnate : *Crasna*, *Bistriţa*, *Roznov*, *Clăbuc*, *Vsetin*, *Frenstadt*. Comune: *Bărnova*, *Hărbova*, *Călcĭ*, *Rahova*, *Rahovăţ*, *Hovezi*, *Leşna*, *Perna*, *Policĭna*, *Solan*, *Solăneţ*, *Zubri*, *Becĭva*, *Ustri*, *Lescovăţ*, *Lucova*, *Carlovici*, *Visovici*, *Hutişco*, *Visoca*, *Hrădişco*, *Vlahovitz*, *Liptal*, *Lideci*, *Lucec*, *Luzna*, *Vsemina*, *Polanka*, *Priluki*, *Siracov*, *Nivca*, *Hoştin*, *Morcov*, *Iasena*, *Talalaci*.

Intinderea Valahieĭ cuprinde: Hetmantsvi Valasko-Mezericikeho, (Hatmania Mezericiuluĭ Valah), districtele Vsetin, Roznov şi o parte a districtuluĭ Clabuc ce să află în Hetmantsvi Ubersko-Brodské (hătmănia Brod-Unguresc) precum şi o parte din districtele Holeşov şi Bistriţa de Hoştin. Muntele cel maĭ înalt e *Radhoşti*, ce are 1130 de

---

1) Vezĭ *Stieler*. Hand-Atlas. Fila No. 23. Gotha. 1851. *Richard Andree*. Allgemeiner Handatlas. Bielefeld und Leipzig 1887.

metri înălţime. Piscurile luĭ să numesc: *Bucovina, Kneghina, Zimna, Cladnata, Visoca, Solana*; toate aceste alcătuesc: *hore valasky* (muntele *valah*).

Rîul cel maĭ principal e *Becĭva* care să varsă în Morava. La *Iaseniţa* sînt izvoare de apă minerală: pucioasă şi fer.

Călătoria prin oraşe şi sate.

Inainte de a mă porni să văd pe aceştĭ fraţĭ aĭ noştri,—înstrăinaţĭ de sute de anĭ de neamul romînesc, odinioară atît de mare şi care s-a tot redus prin vitrigile timpurĭ,—mi-am pus în ordine notiţele ce adunasem de maĭ mult timp, luînd totodată multe deslușirĭ de la dl. Vasile Popp, funcţionar la Ministerul nostru de Culte şi Instrucţiune publică, care fusese prin Moravia, precum şi de la d-na Aloisa Cecilia soţia d-sale, născută în apropiere de satele romîneştĭ din *Valahia Moravă*. Dl. Popp mi-a maĭ dat şi o scrisoare către dl. Iosif Gaidaşek socrul săŭ, ce locueşte acum în oraşul *Ostrava Polonă* din Silezia, prin care scrisoare îl ruga să mă facă cunoscut cu directorul scoaleĭ primare Bucovansky, de la care aş putea afla multe lucrurĭ interesante despre Valahiĭ din acele părţĭ.

Aşa dar în vara anuluĭ 1893 trecînd fruntaria Ungarieĭ pe la *Ciaţa*, am ajuns în Teschen, oraş principal din Silezia şi de acolo m-am îndreptat spre oraşul *Ostrava*. Ajuns aicĭ, am căutat să mă întilnesc cu Iosif Gaidaşek, şi aflîndu l, i-am dat scrisoarea ce o aveam de la dl. Vasile Popp. Cu lacrimile în ochĭ cetind-o, nu ştia cum să-mĭ mulţămească despre aceasta neaşteptată şi înbucurătoare surprindere pentru el. Apoĭ, spre a mă îndatora, acest bătrîn de peste 80 de anĭ, m-a condus la directorul scoaleĭ Primare K. I. Bucovansky, cu care făcînd cunoştinţă, i-am spus că sînt Romîn din Romănia şi că scopul călătorieĭ mele în acele

locurĭ, era de a cerceta pe Romînii din Moravia numiţĭ *Valahi*, cari locuesc în partea numită *Valahia*.

Dl. Bucovanski care avea cunoştinţĭ întinse despre Romînii din Silezia şi despre aceĭ din *Valahia Moravă*, s-a oferit cu cea maĭ mare bună voinţă a-mĭ da toate relaţiunile de care aveam nevoie, arătîndu-mĭ în acelaş timp şi un muzeŭ de antichităţĭ al seŭ, ce-l avea chiar în localul scoaleĭ.

Intrînd în acel muzeŭ, am fost surprins de mulţimea antichităţilor ce conţinea. Dl. Bucovansky s-a grăbit maĭ întîiŭ a-mĭ arăta obiecte de ale *Valahilor*, adunate de însuşĭ d-sa, în diferite locurĭ din Valahia Moravă, ştiind că acele mă interesază maĭ mult, precum : vestminte de ale barbaţilor şi de ale femeilor, cusuturĭ pe pînză de casă, lingurĭ, talere, cupe, toate de lemn ; cuţite, cosoare, ouă roşie increstate de la Paştĭ; bîte de ale *pastirilor* (ciobanilor); fuse, vîrtelniţe şi maĭ multe unelte de ale gospodărieĭ ; toate aceste mi-aŭ făcut mare impresie, fiind lucrate de Valahĭ, şi avînd mare asămănare cu ale noastre.

Dl. Bucovanski mi-a maĭ spus că în timpurile vechĭ, *pastirii* aveaŭ şi *buciumul*, dar că astăzĭ a dispărut cu totul; n-a maĭ remas decît fluerul ciobănesc numit la eĭ *fuiara*.

Inainte de a mă despărţi de dl. Bucovanski, acesta mi-a dat spre amintire maĭ multe fotografiĭ de ale Valahilor de prin prejurul *Ostraveĭ*, spunîndu-mĭ că *Valahi* maĭ sînt şi în satele ce vin aşezate spre *Teschen*, dar că locul unde eĭ să află grupaţĭ în număr maĭ mare e partea despre munţiĭ Carpaţĭ în spre Ungaria, numită *Valahia*.

El mi-a maĭ spus că în fabricele ce sînt împrejurul *Ostravei*, în care lucrează peste 12,000 de lucrătorĭ, să află şi mulţĭ *Valahĭ*.

Luîndu-mĭ ramas bun de la d-sa, m-am dus la acele abricĭ, unde am făcut cunoştinţă cu Valentin Gatzek,

funcţionar la fabrica de gaz, şi întrebîndu-l dacă, pintre numărul lucrătorilor, nu sînt şi *Valahi*, el mi a spus, că maĭ de mult eraŭ foarte mulţi, veniţi din satele despre munţiĭ Carpaţĭ ce se află în Valahia din Moravia, dar că acuma, numărul lor a scăzut.

De acolo trecînd maĭ departe, după vr-o patru oare de călătorie cu drumul de fer, nerăbdător de a ajunge maĭ curînd în Valahia, am întrebat pe conductorul de la calea ferată, să-mĭ spue unde sîntem. Acesta mi-a respuns în limba germană: *wir sind schon in der Walahei* (sîntem acum în Valahia), şi nu mult după aceia am ajuns în *Crasna* şi de acolo în Valasko-Mezerici (Walahisch-Mezeritsch) Mezericiul Valah, capitala Valahieĭ Morave.

Intrînd in acest oraş, ceea ce m-a impresionat maĭ mult a fost casele de bîrne de lemn, cu prispe şi cu fereştile mici, cu ogrăzile îngrădite unele cu zaplaz de scînduri, altele cu gard, avînd şi portiţă, întocmai ca şi casele Romînilor noştri de la munte. Intrebînd în limba germană pe hamalul ce-mĭ ducea bagajele, că ce case sînt acele, el mi-a răspuns că sînt case vechĭ de ale *Valahilor*. Mergînd tot înainte în spre centrul oraşuluĭ, casele nu maĭ aveaŭ aceiaşĭ construcţie; ele erau de zid, fără prispe şi cu ferestrele marĭ, de o arhitectură modernă. In acele case locuiaŭ străiniĭ.

A doua zi, fiind Duminică, am avut ocaziunea a vedea portul locuitorilor valahĭ, care venise din satele de prin prejur spre a petrece în capitala Valahieĭ, îmbracaţĭ ca în zi de sărbătoare. Am văzut ţaranĭ *valahĭ* cu cămeşe de pînză de casă, cu mînicile largĭ, fără guler, neînbumbiete, legate numaĭ cu baere de aţă, lăsînd peptul şi gîtul gol, expus la intemperiile atmosferice, în picioare cu opincĭ numite de eĭ *opanchi*; în timp de iarnă poartă colţunĭ de aba, ce să maĭ găsesc pe la fruntaşiĭ no-

ștri de la munte; unii cu mintenașe de șiiac fără mînecĭ, alții cu cojoc numit *cojuh*, pe care in timp de ploae îl poartă pe dos cu mițile în afară, ca și țaranii noștri; pe cap cu pălării, care după cît m am informat, în timpurile vechĭ, eraŭ cu mărginele foarte late ; maĭ toțĭ sînt cu mustețile rase, ca și Valahii din Istria.

Femeile măritate sînt legate la cap cîte cu o cîrpă albă, ca o bonetă împletită cu diferite ajururĭ, a căreia margini sînt în colțurĭ și vin pînă pe frunte ; peste acea bonetă ce să numește *cepeț*, să leagă cu tulpanul. Cepețul să maĭ vede și la femeile romînce de prin unele părțĭ din Macedonia. In spre sudul Valahieĭ, femeile poartă și ștergare, după cum sà vede în figura alăturată (fig. 1).

Fetele poartă părul împletit în cosițe. In picioare aŭ scarpĭ saŭ papucĭ, numițĭ de ele tot *papucĭ* ; în timp de iarnă, poartă ciubote și cojoc, ca și barbații. Rochia la ele să numește *Casinca*.

In ziua următoare Lunĭ, fiind la eĭ zi de tîrg, am văzut atuncĭ feliu de feliŭ de lucrurĭ lucrate de *Valahi*, și aduse spre vînzare : pînza de casă renumită pentru trăinicia eĭ, lingurĭ de lemn, farfurii de lemn numite *talere*, cupe de lemn, fuse, vîrtelnițe, cuțite micĭ țărăneștĭ și cosoare, care să numesc de nemțĭ, *Walachische Messer* (cuțite valahe), toate aceste ca și ale noastre, maĭ cu seamă cuțitele țărăneștĭ cu mănunchiu de lemn și cosoarele, care nu aŭ

fig. 2.

fig. 3.

fig. 1.

nici o desebire de cosoarele vierilor noştri (fig. 2 şi 3); aceste cuţite nu sa fabrică decît numaĭ de *Valahi* şi sînt în uz numaĭ la eĭ.

In acest oraş am făcut cunoştinţă cu directorul gimnaziuluĭ, cu notarul oraşuluĭ, cu dl. inginer Stanek, cu dl. geometru Hinke, cu profesoriĭ Pibl şi Ocacĭ, cu dl. Alois Rucica şi cu dl. Hippolit Hopp, ambiĭ profesorĭ de muzică. Spunîndu-le şi acestora că sînt Romîn şi că scopul venireĭ mele în acele locurĭ este de a cerceta poporul *valah* ce locueşte în Moravia, cu toţiĭ s-aŭ grăbit a-mĭ da multe deslurĭ în privinţa ştiinţelor ce vroiam să adun, spunîndu mĭ că dl. fotograf Alois Hipşa, ca unul ce aŭ avut ocaziune a fotografia oraşe, sate şi localităţile cele maĭ însămnate din *Valahia Moravă*, îmĭ va fi de mare folos de-l voiŭ avea cu mine în timpul călătorieĭ.

Inainte de a mă porni din capitala Valahieĭ, să răspîndise vestea că ştiŭ să cînt din violină. Cu toţiĭ mĭ rugară ca să le cînt ceva cîntece de la noĭ din ţară. Luînd violina ce o aveam cu mine, ne-am dus în sala cea mare de la «Caslicu» unde am găsit multă gloată care mă aştepta, între care şi vr-o două sute de elevĭ din gimnaziul de acolo, cea maĭ mare parte *Valahĭ*; le-am cîntat Doina şi multe cîntece naţionale de-a noastre, intre care horĭ, bătute, de brîŭ şi altele. Mulţimea auzind acele cîntece să înveselea foarte; mulţĭ îmĭ spuseră că unele din acele cîntece aŭ asămănare cu cîntecele Valahilor din *Roznov*, *Bistriţa*, *Barnova*, *Rahova*, *Hovezi* şi de aiurea. După aceia cu toţiĭ neştiind cum să-mĭ mulţămească de plăcerea ce le făcusem, m-aŭ ospătat, şi sărbătorit cu multă înfocare, iar eŭ luîndu-mĭ rămas bun, m-am despărţit de eĭ, ducînd cu mine o amintire din cele maĭ plăcute.

Pregătindu-mă apoĭ de drum, m-am dus la d. Hipşa, şi rugîndu-l ca să mă întovărăşască în excursiunea ce vroi-

am a face, d-sa cu cea maĭ mare bună-voinţă s-a oferit a mă însoţi, şi aşa am pornit împreună pe jos, la satul *Policĭna,* de acolo la *Binina* şi *Rahovaţ*; apoĭ suindu-ne în drumul de fer, după o oară aproape, am ajuns în *Roznov.*

Poziţiunea acestuĭ orăşel este din cele maĭ frumoase, e încunjurat cu dealurĭ şi pădurĭ; în apropierea luĭ să află muntele *Radhosti,* cu piscurile sale : *Bucovina, Kneghina, Solana, Cladnata, Zimna* şi *Visoke,* care toate la un loc formează aşa numitul *Hore valasky,* muntele Valahilor. Cu acest munte să încheie lungul lanţ al Carpaţilor. *Roznovul* este însămnat prin cura de zăr şi de lapte ce să face acolo. Un parc frumos serveşte de preumblare celor ce vin să-şĭ caute sănătatea.

Aicĭ am făcut cunoştinţă cu profesorul Adolf Oseky, care mi-a dat asemine multe informaţiunĭ destre obiceiurile Valahilor ce locuesc în satele de prin prejur, precum și despre *salașele* (stînele) ce să află în muntele Radhoşti. El mi-a dat şi o colecţiune de maĭ multe cîntece populare, puse pe note, ce adunase maĭ de mult.

Şi-n acest oraş, aceea ce te impresionează maĭ mult, sînt casele Valahilor, ce să deosebesc de ale străinilor multe din ele datează de prin anul 1736, şi chiar de maĭ înainte, după cum să vede data sapată în bîrnele de pe la frontoanele caselor.

De acolo trecînd maĭ departe printr-o pădurice, ne-am îndreptat spre muntele Radhoşti.

Pe drum am întîlnit, spre piscul numit *Bucovina,* maĭ mulţĭ ciobanĭ cu oile şi plugarĭ arînd pămîntul. Intrînd în vorbă cu eĭ prin tălmaciul ce-l aveam, i-am întrebat că; din ce loc sînt eĭ, şi dacă sînt *Valahi.* Eĭ mi-aŭ răspuns că sînt *Valahi* din dealul *Bucovina,* de pe muntele *Radhoşti*; cercetîndu-ĭ apoĭ despre traiul lor şi despre *salaşele* (stînele) ce sînt în munte, am aflat că sînt ca la 30 salaşe, cu

vre-o 8000 de oĭ și maĭ bine; că salașele sînt de bîrne de lemn și aŭ și cîte o *colibă* precum și cîte o *strungă*, unde să mulg oile; aŭ și cîte un ţarc numit *coşar*, unde să închide turma peste noapte; că în salaş să află şi o *vatră* unde să face focul pentru trebuinţa stîniĭ: că la oĭ să pune cîte o talancă la gît, de ordinar la cele sterpe. Orĭ cît de mic să fie cîrdul de oĭ, trebue să aïbă și cînĭ. (fig. 4). Oile la eĭ aŭ diferite nume; *Babușca, babane, roșcane, pistrule* (pistruie) *vacheșe* (oacheșe) *murgașe, cornute, ochioae, hlavane* (plevane) etc. Cel maĭ mare peste salaș și care îngrijește de turmă să numește *baciŭ*; acesta are pe lîngă dînsul un băet numit *ogar*, care aleargă în toate părţile pe unde e trimes și adună oile la muls. In salaș să face *brînza* renumită, cunoscută de Nemţĭ sub numele de *walachische brinza*, de Cehĭ *valăsca brinza* (brînza valacă); să maĭ face *urda, caș, jintița, glag* (chiag) *curastvă* (coraslă). Laptele să pune în *gheleta* (găleată), ear brînza să păstrează pentru iarnă în *putiră* (putină). Toate aceste cuvinte ca și la noĭ.

Mergînd maĭ departe am întîlnit în cale un cioban cu oile, cu sumanul pe umere, cu cămeșa fără guler și cu mînicele largĭ iar în picioare cu opincĭ, (fig. 5) întrebîndu-l să ne spuie de ce naţie e și cum îl chiamă, mea-spus că e *Valah*, și că să numește Florian Copriva; că în părţile acele toţĭ ciobaniĭ sînt *Valahĭ*. Intrebîndu-l dacă n-are fluer să ne cînte ceva cîntece de pe la eĭ, el îndată a scos fluerul ce-l avea în curaua cu care era încins, și ne-a cîntat maĭ multe cîntece, din care cea maĭ mare parte duioase. Intrebîndu-l cum să chiamă fluerul la eĭ, el ne-a spus că să numește *fuiară*, și că nu să află decît numaĭ la *pastiri* (ciobanĭ) cari cu toţiĭ sînt Valahĭ.

In timpurile vechĭ îmĭ maĭ spuse, că *pastirii* cîntaŭ și din bucium și din *gaidă* (cimpoiŭ), dar că acuma de

Fig. 4.

multă vreme, sunetul acestor instrumente nu să mai aude

fig. 5.

răsunînd în munte. După aceea i-am cumparat fluerul, pe

care cu greŭ s-a hotărît a mi-l vinde (fig. 6). In calea mea maĭ întîlnind și pe alți ciobanĭ, am maĭ cumparat și de la Petru Petcan un alt soiŭ de fluer legat cu coajă de cireș și fără gaure, întocmaĭ ca și cavalul ciobanilor noștri după cum să vede în figura aicĭ alăturată. (fig 7) [1]).

De acolo ne-am dus la satele Bistrița, Tilovița, Hagiovița, Utisco, Solan și la locul numit «na certak» (la cerdac).

Aicĭ am poposit puțin, apoĭ ne-am întors iarăș în Hagiovița la hanul luĭ Cenek Mizera. Și-n aceste sate am fost surprins de construcția caselor locuitorilor care toate sînt făcute din bîrne de lemn și cu *lavițe* (prispe) ; pe din năuntru unele sînt văruite, pe dinafară multe sînt lipite cu lut, altele nu ; pentru a fi aparate de frig, între bîrne să pune mușchiŭ de copacĭ.

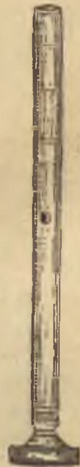

fig. 6.

fig. 7.

Intrînd prin casele locuitorilor, am găsit pe femeĭ lucrînd la războiŭ pînză de casă; barbațiĭ, uniĭ eraŭ dușĭ la munca cîmpuluĭ, iar alțiĭ pregăteaŭ pentru iarnă mere, pere, prune, punîndu-le la uscat în cuptoare anume pentru aceasta, cu care fructe uscate Valahiĭ fac mare comerț.

In spre sară s-a adunat la han multă lume, parte din locuitorĭ stăteaŭ la vorbă, iar parte închinaŭ paharele, bînd după obiceiŭ *adalmaș*, fiind că în acea zi să făcuse maĭ

1). Aceste *fueare* le-am oferit muzeuluĭ de antichitățĭ din Bucureștĭ, spre a să complecta colecțiunea mea de instrumente muzicale, adunate în alte țărĭ locuite de Romînĭ, și dăruite maĭ înainte de mine muzeuluĭ.

multe vînzări de vite. Intrebînd pe stăpînul hanului, că ce oameni sînt aciia, şi cum îi chiamă, el mi-a spus că toţi sînt *Valahi*, veniţi de prin satele din înprejurime, şi că să numesc: *Pavel Petcan, Iacob Vician*, *Chirilă Pricină Anton Iurcea, Ioan Miciula, Andrei Holceag, Mihale Divin*, *Petru Pleandor*, *Matei Dobeci, Constantin Hudei, Ilie Foraita, Anastasie Novac*, etc. Pe lîngă acestea, el mi-a maĭ arătat şi vr-o cîteva femeĭ şi fete chiar din sat de acolo, pe : Maria, Caterina, Elena, Ana, Magdalena, Zofia, Veta, Rosara, Veronica, Barbara etc. După ce a înserat s-a făcut joc mare ; flecăiĭ şi fetele aŭ jucat *colo*, care nu e alta decît hora noastră; aŭ maĭ jucat *calamaica* (colomeica), şi un joc cu batista care să chiamă *sateşcova*, ca şi teşco din Macedonia.

Hangiul îmĭ maĭ spuse că în timpurile vechĭ pe lîngă petrecerile ce să făceaŭ în sat, maĭ eraŭ înveseliţi deseorĭ şi prin ursarĭ, care veneaŭ maĭ ales la lasatul seculuĭ prin sate cu urşii şi-ĭ jucaŭ: dar că acuma aseminea obiceiŭ nu să maĭ pomeneşte pe la Valahi.

Din Hagioviţa m-am dus în : *Crasna, Policĭna, Bîrnova, Perna, Hîrhova*, *Iasenca*, *Talalaci, Liptal, Clăbuc*, *Vlahovita, Troianovita, Morcov, Călcĭ, Frendstadt* şi prin alte locurĭ, cercetînd în toate părţile traiul şi obiceiurile poporului valah ; apoĭ m-am oprit în orăşelul *Vseitn*. Aici făcînd cunoştinţă cu Luigi Klepetco, învăţător în satul *Zdehova*, ne-am dus înpreună la *Iohanova* şi de acolo, după o călătorie de treĭ oare pe jos, am ajuns în comuna *Hovezi*. Apoi în zioa de 26 Sept. 1894, m-am întors iarăşĭ în Vsetin.

In acest orăşel am căutat să mă întîlnesc cu capelmaistrul muziceĭ instrumentale R. Fryčay (Friciai)—despre care îmĭ vorbise profesorul de muzică A. Rucĭca din Mezericiul-Valah,—pe care aflîndu-l, iam spus că sînt Romîn, şi doresc să cercetez muzica populară a *Valahilor* din acele lo-

curĭ. El s-a bucurat foarte, făcînd cunoştinţă pentru prima oară, cu un Romîn de peste Carpaţĭ, din Romînia, cercetîndumă cu deamăruntul despre starea muziceĭ de la noĭ din ţară.

După ce i-am arătat că muzica face progrese marĭ şi e unul din elementele principale de cultură a poporuluĭ nostru, s-a grăbit a-mĭ da multe relaţiunĭ despre muzica populară a *Valahilor*, arătîndu-mĭ şi un *Pohod* (marş), intitulat «Pozdrav Walach Praze» pe ariĭ naţionale valahe. Cunoscut în toată Bohemia şi Moravia, să cîntă şi de muzicele militare din Praga, Brün, Olmütz şi alte oraşe. Acel marş l-am luat cu mine.

Şi aicĭ aflîndu-se că ştiŭ să cînt din violină, după dorinta tuturor, le-am cîntat în sala «Snaze», unde să adunase multă lume, doina şi multe cîntece naţionale de ale noastre, după cum cîntasem şi în *Mezericiul-Valah* ; şi aicĭ cu toţiĭ aŭ ramas încîntaţĭ de frumuseţa cîntecelor noastre naţionale şi nu ştieaŭ cum să-mĭ mulţămească de plăcerea ce le-am făcut După aceia am făcut cunoştinţă cu dl. deputat Bubela şi cu directorul scoaleĭ primare Matous Vàclavek, (Vaslavek) unul din scriitorii ceĭ maĭ renumiţĭ ai Valahieĭ Morave, despre care mi să vorbisă mult în toate părţile pe unde călătorisem, ca unul ce a studiat poporul valah, şi a scris mult despre el. Spunînd şi acestuĭ neobosit cercetător a Valahilor de acolo, scopul călătorieĭ mele prin acele locurĭ, cu cea maĭ mare bună voinţă s-a grăbit amĭ da importante relaţiunĭ despre Valahiĭ din Moravia, spunîndu-mĭ că acel popor nu este de loc ceva necunoscut în părţile lor, că firea particulură a acestui neam a atras de mult luarea aminte a învaţaţilor Cehĭ şi Moravĭ, cari aŭ intreprins studiul acestor Valahĭ din diferite puncte de vedere.

Afară de cercetările cunoscute tuturora a luĭ Miklosich [1]), asupra origineĭ şi particularităţilor limbistice ce

1) Dr. Fr. Miklosich. Über die Wanderungen der Rumunen in den Dalmatischen Alpen und den Karpathen. Wien. 1879.

le înfăţişază limba slavonă vorbită de eĭ, mi-a maĭ arătat operile maĭ multor scriitorĭ renumiţĭ care aŭ studiat originea acestor Valahĭ, veniţĭ în Moravia de sute de anĭ şi aŭ descris datinele şi obiceiurile lor, a adunat cîntecele lor populare şi danţurile şi le-aŭ aranjat pe note de muzică. Aşa mi-a aratat scrierile luĭ *Fr. Bartoše.* Lid anàrod. II. Moravské Valašsko. Kraj i lid. [1]) Velk. Meziřiči 1891. *Beneš Method Kulda.* Moravské národni pohádky, povésti, obyčeje a povéri [2]). 2. vol. Praga, 1874. *Dr. Ian V. Novák.* Posledni portáši no Rožnovsku [3]). *Eduard Peck.* Valašské národni písne a říkalda [4]). Brün. 1884. *Karl Sigmund.* Národni tance [5]). Praga edit. Fr. A. Urbanek, şi altele. El mi-a maĭ spus că Valahia a produs scriitorĭ marĭ, dintre care doĭ fac onoare Valahilor: *Frantisca Palacký,* cel maĭ mare istoriograf al Bohemieĭ, născut în 14 Iunie 1798, în Hodslavice (Hodslaviţe) sat în apropiere de Val. Mezericĭ, mort în Praga la 26 Maĭ 1876, şi Alois Maňák (Maniac) născut în Val. Mezericĭ la 1804, mort în Iihlava la 1843.

Apoĭ mi-a arătat maĭ multe scrierĭ de ale sale relativ la Valahiĭ de acolo: *Hejtmantsví Valašsko Mezířičské* [6]), ve Val. Meziřici, 1883. *Moravské Valášsco.* Třebici. 1887. vol. III, Part. I Čast popisná si Part. II. Nékteré povésti z Moravského Valašska [7]). *Markrabství Moravské.* Praga. 1882. [8]) part. I.

---

1). Popor şi naţiune. II. Valahia Moravă. Districtul şi poporul.

2). Fabule, poveştĭ. obiceiurĭ şi superstiţiĭ a poporuluĭ Morav.

3). Ceĭ de pe urmă Portaşĭ în Roznov. (să afla în „Sborník musejni společnosti" ve Val. Meziřiči. Číslo I. 1884 pag. 30).

4). Cîntece populare şi proverbe de-a Valahilor. Această carte cuprinde o colecţie de 215 cîntece populare, cu textul lor în limba Bohemă puse pe note de muzică.

5). Cuprinde danţurĭ naţionale de-a Valahilor.

6). Hătmănia Meziriciuluĭ Valah.

7). Valahia Moravă. Cîteva poveştĭ din Valahia Moravă.

8). Margraviatul Moravieĭ.

3

Valašska svatba[1]) Telči. 1892. *Pohádki a pověsti z Moravského Valašska. Nove Město nad Metuji* [2]). *Ieště něco ze Živola lidu na Moravskěm Valašsku zvlašté na Vsacku. Pranostiky.* în „Opavski Tydennik“ [3]). Tropau. *Někteře zvyky, obyčeje a pověry výročni na mor. Valašsku, svlaště na Vsacku.* în «Sborník musejní společnosti ve valasskem Meziřiči. Cislo I. vydáno v kvetnu roku 1884 [4]). pag. 10—23. *Z pověr lidu valašského* [5]) — in «Zvlastni otisk z Časopisu vlasten muzejního spolku olomuckého, roč. 1892. *Valašské pohádky a pověsti.* Velk. Meziřici 1894. *Moravské Valašsko.* Lidopisné obrazy přispěvkem ke kulturním dějinám českým. Vsetine. 1894, precum şi alte multe scrierĭ de cea maĭ mare importanţă pentru noĭ.

Impresiuni generale

Prin aceste scrierĭ ce am văzut şi care sînt atît de importante pentru noĭ, să vede că streinii s-aŭ interesat, aŭ cercetat şi şi-aŭ dat osteneală pentru a afla natura particulară a aceluĭ neam strein lor, pe cînd noĭ Romînii nu numaĭ că nu l-am studiat şi nicĭ l-am cercetat, dar nicĭ macar n-am căutat cituşĭ de puţin să ne silim a cunoaşte maĭ de aproape existenţa luĭ, deşi aceştĭ *Valahi din Moravia,* eraŭ cunoscuţĭ la noĭ prin unele cercurĭ, ca făcînd odinioară parte integrantă din neamul nostru, care şi pînă

1). Nunta la Valahĭ.

2). Fabule şi poveştĭ din Valahia Moravă.

3). Incă ceva din viaţa poporuluĭ Valah din Moravia cu deosebire din Vsaku. Prezicerĭ, în „Gazeta săptămînală“.

4). Cîteva moravurĭ, obiceiurĭ şi superstiţiĭ în timpul anuluĭ în Valahia Moravă, cu deosebire în Vsaku în „Colecţia societăţiĭ museuluĭ din Val. Mezirici“ No. 1. apărut în luna Maĭ 1884.

5). Din superstiţiile poporuluĭ Valah, în „Scrierĭ contimpurane naţionale a museuluĭ din Olmütz“.

astăzĭ tot să ţin macar prin unele fire de naţionalitatea noastră.

Din cercetările ce am făcut la faţa loculuĭ şi din scrierile arătate, s-ar părea că *Valahii din Moravia* aŭ trecut de la noĭ acolo peste Carpaţĭ, prin socului al XII-lea, şi chiar poate şi maĭ înainte, împrăştiindu-se unii prin *Silezia* iar alţiĭ prin *Moravia*, oprindu-se maĭ mult în muntele *Radhoşti*, ce să află în Valahia Moravă.

Noĭ ştim cu toţiĭ, că ciobanii merg în locurĭ indepărtate spre aşi găsi păşunĭ pentru turmele lor; ciobanii din Macedonia să duc pînă prin Asia mică, ciobaniĭ din Transilvania pînă prin Dobrogia, aşa şi ciobaniĭ noştrĭ din Moldova, n-aŭ avut a face decît cîţĭ-va paşĭ, şi a trece în Silezia şi Moravia, căcĭ pe la 1502, şi chiar cu mult maĭ înainte, Moldova din timpurĭ străvechĭ după cum ne spune Stefan cel mare, cuprindea Podolia, şi să întindea în Galiţia dincolo de *Leopol*, Lembergul de astăzĭ. [1])

Despre aflarea acelor romînĭ în Moravia, iată ce ne spune Miklosich : [2])

---

1) Vezĭ documentul din an. 1602 aflat în arhivele Moscveĭ. Stefan cel mare declară către un sol polon Iwanek: că ţara aceasta în care am venit (Podolia în care Stefan cel mare intrasă la 1502) este ţara me alipită fiind din vremurĭ vechĭ la pămîntul Moldoveĭ şi pe care am singura şi necontestata stăpînire din timpurĭ străvechĭ, de aceia am venit în această ţară a me, şi dacă Poloniĭ vroesc să înceapă ceva în contra me, vor calca jurămîntul după cum sînt obicinuiţĭ. Dar dacă vor să fie cu mine după cum este bine şi drept între vecinĭ; atuncĭ să-mĭ deie pace în această ţară a me, şi vom merge mai bine în contra Tatarilor şi altor păgînĭ...... Ulianitzki. *Material.* pag. 216.

Maĭ vezĭ şi documentul următor tot din 1502 prin care Stefan cel mare stărueşte la alt sol Polon Ilco Wstelki ca să să interpună pe lîngă maestatea sa regească: să lese acest pămînt care este al meŭ şi proprietatea me pe care am primit-o cu consimţimîntul Domnuluĭ Rege al Ungarieĭ şi din ordinul luĭ, şi dacă vre Maestatea sa îĭ voĭ fi ajutor în contra Turcilor şi Tatarilor. Sperez că Regele va lasa în pace pămîntul meŭ şi proprietatea me pe care sînt hotărît a o apara pînă la moarte (ad gutur) ca să nu permit să să facă daune în ţara me.... idem pag. 225.

2). Loc. cit. pag. 6.

«Partea sud ostică muntoasă a Moraviei e locuită de un popor care poartă numele de *Valași* sing. *Valah.* Aceşti Valahĭ sînt în deobşte consideraţi ca Slavĭ curaţĭ şi să crede că ar fi primit numele de «Valah» de la ocupaţia lor principală, creşterea vitelor. Cum că părerea arătată e greşită, aceasta o arată împrejurarea ca numele de *Valah*, nu însemnează pretutindene cioban, ci numaĭ acolo unde Romînii să dedeaŭ creşterei vitelor; în contra acesteĭ păreri maĭ vorbeşte şi faptul că limba locuitorilor Valahieĭ Morave cuprinde un număr nu mic de cuvinte, care maĭ exclusiv proprii vieţiĭ ciobăneşti, sînt netăgăduit de origină romînă. Ceĭ dintiiŭ cari aŭ recunoscut că Valahiĭ moravĭ să trag de la Romînĭ, sînt d-niĭ I. şi H. Iirecek, vezĭ scrierea lor «Naşterea statelor creştine pe pămîntul actualuluĭ Imperiŭ austriac». Viena. 1865, pag. 225; aceiaşĭ părere să esprimă de D. I. Marţian în «Uricarul» Iaşĭ 1876, «Valahiĭ din Moravia».

Intrebarea dacă aceşti Valahĭ sînt coborîtoriĭ uneĭ populaţiunĭ curat romîne saŭ amestecate din Romînĭ şi Slavĭ, nu să va putea decide: probabilitatea vorbeşte pentru părerea din urmă.

Şi aicĭ e de răspuns la treĭ întrebărĭ: acea după patria Valahilor din Moravia, acea după drumul apucat de dînşiĭ, şi acea după timpul în care avem a pune migraţiunea lor.

La întrebarea întiia, trebue să răspundem că Valahiĭ din Moravia aŭ imigrat din ţară de pe malul nordic al Dunăriĭ de jos, din acea ţară unde poporul romîn e aşezat maĭ compact. Pentru aceasta vorbeşte legătura dintre Valahiĭ moravĭ cu Romîniĭ aşezaţĭ altă dată pe pămîntul malorus şi polon.

Cit despre drumul apucat de Valahĭ spre a ajunge, din patria lor în aşezările lor actuale, îl putem deduce

din legătura lor cu Romînii descălecaţi odinioară pe pămîntul malorus şi polon. Drumul urmat de Romînï în imigrarea lor spre nord-vest e probabil acel drum străvechiŭ pe care, în timpurï maï nouï, să mînaŭ vitele de la hotarul Valahieï peste lanţul munţilor Carpaţi, spre Moravia şi Silezia. Comp. Ciasopis ceskeho museum XV. 431).»

Fr. Bartoše asemine ne arată că Romînii din Moravia sînt veniţi acolo prin secolul al XII-lea. [1]).

D-l B. P. Hăjdeŭ, ne spune [2]) că: „Astăzï în urma cercetărilor luï Miklosich şi ale luï Bartoş (Moravské Vala´sko, in Osveta, 1880, p. 369—386), nimene nu să maï îndoeşte că Valahiï din Moravia sînt adevaraţï Romînï, cu desăvîrşire slavizaţi de nu să maï ştie de cînd, dar maï păstrînd încă multe cuvinte romîneştï, unele sub forma romînească cea maï veche, de exemplu «glag=chiag», din latinul rustic «clagum=coagulum», cu nemuierea luï *cl* în *chi*, saŭ «merenda=merindă», latinul «merenda», cu netrecerea luï *e* în *i*. Moravo-Romînii aŭ conservat chiar unele vorbe romanice dispărute din graiul romînesc, bunăoară «tropa»=francezul «troupe»=spaniolul «tropa». Un Moravo-Romîn, Beneš Kulda, a publicat în două tomurï basmele romîno-morave (Moravske nàrodni pohatky. Praha, 1884—75) în care cetitorul să izbeşte mereŭ de asemenia romînizme. Epoca slavizăreï acestor Romînï din Moravia este aşa de veche, încit nicï un document morav nu-ï deosebeşte de ceilalţï Slavï de acolo. In actele morave din secolul al XI-lea abie să maï găsesc cîteva nume personale romîneştï precum «Crisan» «Bukan filius Neg» şi «Kokor» într-un act din 1052 (Boczek, cod. Morav. 1, 125), cari însă nicï acelea nu sînt pe deplin sigure. Aşezarea dar a acelor Romînï în Moravia trebue urcată cu vr-o doï secolï

1) Lid. a národ. Velk. Meziřići 1891. pag. 177.
2) Strat şi substrat. Bucureştï, 1892 pag 28, şi „Cuvinte din bătrînï" Bucureştï. 1879. t. I. pag. 513—517.

maĭ sus întîlnindu-se astfeliŭ din punct în punct cu năvălirea Ungurilor în Panonia".

Fr. Bartoše vorbind despre *Valahĭ*, îĭ descrie în modul următor: [1]) „Tipul Valahilor este cel maĭ frumos din Moravia: trupul zdravăn, înalt, maestos, vederea ageră şi inteligentă, faţa lungăreaţă, nasul potrivit, ochiĭ scînteitorĭ; eĭ merg iute cu paşĭ micĭ, muncesc mult şi sînt harnicĭ. Iubesc curăţenia; la fîntînĭ să văd numaĭ vase pe care le spală; sînt foarte primitorĭ de străinĭ. Pe cînd copiiĭ aiurea fug de streinĭ şi să ascund, copiiĭ Valahilor, încep a vorbi cu eĭ, şi cîntă diferite cîntece dacă vreĭ. Viaţa lor este patriarhală, slugile sînt chiar membriĭ caseĭ, eĭ sînt voinicĭ şi ajung la adîncĭ bătrîneţe".

Ca şi răzeşiĭ noştri eĭ aŭ patima de judecată, aşa că pentru un petic de pămînt, sînt în stare să să judece anĭ întregĭ, pînă ce-şĭ perd avutul lor.

Ucideri, tălhăriĭ, furăturĭ saŭ alte fapte criminale sînt necunoscute la Valahĭ,saŭ să întîmplă foarte rar.

Principala ocupaţiune a Valahilor este agricultura, şi industria; în judeţele Roznov şi Vsetin, cu deosebire oeritul. Eĭ cultivă mult grîul, sacara, ovăsul şi hrişca; maĭ puţin inul şi cînepa, fac mare comerţ cu pînza lucrată de dînşiĭ care e foarte renumită pentru calitatea şi trăĭnicia eĭ. Maĭ fac mare negoţ şi cu lemnăriĭ, care le transportă cu plutele pe Becĭva pînă în rîul Morava.

Din cauza numărăluĭ celuĭ mare şi a însemnătăţiĭ ce aŭ avut *Valahiĭ* în Moravia, după cum să vede maĭ la vale, locul unde eĭ saŭ aşezat s'a numit *Valahia*, însemnat pe maĭ multe chărţĭ austriace cu numele de *Walahei*.

Valahiĭ pe timpul luĭ Karel ze Zerotina (1592) aŭ avut voevodul lor, care avea sub ordinele sale 12 slujbaşĭ inferiorĭ şi doĭ superiorĭ. Voevodul să îngrijea de afacerile Valahi-

1) Loc. cit. pag 246.

lor precum şi de turmele ce le aveaŭ în munte, ca să aibă fînaţ în deajuns de păscut în poenĭ, să să facă brînza bună, şi fie-care proprietar să plătească 7 creiţarĭ de oaie pentru nutreţul eĭ. Voevodul făcea cislă de două orĭ pe an, la crîşma din satul Utrişco, unde să adunaŭ atuncĭ toţĭ slujbaşiĭ şi posesoriĭ poenilor.

Intîia adunare să făcea primăvara, cînd după eşirea din biserică să bine-cuvîntaŭ turmele de oĭ, făcîndu-se atuncĭ şi numărerea oilor de la fie care stînă. Adoua adunare să făcea cînd ciobaniĭ porneaŭ cu oile din munte la iernatec. Dacă din nebagare de seamă a vre-unuĭ cioban să perdea vre-o oaie, atuncĭ voevodul ordona ca proprietarul eĭ să fie despăgubit. Dacă în munte să făceaŭ neorînduelĭ, acel ce le comitea era pus la butuc spre pedeapsă. In munte pe atuncĭ eraŭ pînă la 7000 de oĭ. Plata ce primea voevodul de la popor era: 30 merţe sacară, cîteva vedre de bere, un cîntar de sare, piele pentru ciubote şi ceva parale. Pentru cal primea 52 merţe ovăs, două care de fîn, şi pentru fie-care sută de oĭ, 5 pfunzĭ de brînză [1]).

In rezboiul de 30 de anĭ (1618—1648) Valahiĭ aŭ dat ajutor Svedejilor în contra Austrieĭ, dîndu-le trupe şi proviziunĭ de războiŭ: 65,823 porţiĭ de pîne, tot atîtea măsurĭ de bere, 39,202 pfunzĭ de carne, 5624 merţe de ovăs, 500 merţe de var şi banĭ 3450 zloţĭ: pentru această faptă a lor, împaratul pe mulţĭ iaŭ pedepsit cu moartea, şi a decretat legea marţială.

In războiul ce a avut Austria în timpul luĭ Leopold I, (1657—1705), şi a luĭ Iosif I, (1705—1711), cu Turciĭ şi cu Unguriĭ, Valahiĭ saŭ luptat vitejeşte alăturea cu oştirea austriacă.

---

1) Vezĭ despre aceasta *Fr. Bartoše*. Lid. a narod. II Moravske Vala.sko, Kraj. i lid. Velk. Mezirici, 1891. pag. 205 şi *Matous Vaclavek*. Moravske Valassko. part. III. pag. 33.

In aniĭ 1663—1708, Valahiĭ aŭ avut maĭ multe lupte cu *Turcii*, cu *Uugurii* și cu *Curuți*, cari năvălind în țară aŭ jăfuit-o și aŭ pradat orașele Brumov și Clăbuc. Intrînd însă în Vsetin, acolo după o luptă crîncenă Valahiĭ aŭ bătut de istov pe *Curuti*, luîndu-le și un tun, care să află și astăzĭ in muzeul din Brün capitala Moravieĭ [1]).

Inainte mult de războiul de 30 de anĭ, Valahiĭ aŭ avut pentru paza țăriĭ lor un soiŭ pe jandărmărie națională compusă din oameniĭ ceĭ maĭ oneștĭ, credincioșĭ și vitejĭ, numițĭ *Fortași* (forte —forță) și *Portași*, cari păziaŭ porțile orașelor, castelelor. Eĭ aŭ fost instituițĭ pentru stărpirea hoților ce năvăleaŭ din Ungaria peste Carpațĭ, prădînd și jăfuind orașele și satele. Frica cea maĭ mare ce o aveaŭ hoțiĭ era de trupa fortașilor. Ceĭ maĭ vajnicĭ hoțĭ nu puteaŭ să reziste puteriĭ fortașilor. Unde armata regulată nu pute face nimica, acolo fortașiĭ izbuteaŭ a nimici bandele de hoțĭ. Tot timpul cît aŭ fost Fortașiĭ, liniștea cea maĭ mare era în țară. Viața și averea cetățenilor era garantată. Această jandărmărie care la început nu era în permanență și să chema la luptă cînd cerea trebuința, s-a decretat permanentă printr-un ordin împărătesc din an. 1638, către hatmanul țăreĭ, graful Salm, cînd tot atuncĭ s-a ales 100 de Valahĭ credincioșĭ care să fie plătițĭ de țară.

La 1717, Fortașiĭ aŭ fost organizațĭ militărește cu un comandant numit *porucic* (locotenent) și un *șikovatel, felbab*, (serjent major).

In orașul Roznov stătea *porucicul* (locotenentul), iar în *Hruba Bistrița* (Bistrița mare) serjentul major. Cel maĭ de pe urmă serjent major din *Hruba Bistrița* a fost Mihal Krzenek. La Roznov unde să făcea adese-orĭ prădăciunĭ precum și prin împrejurimĭ, fiind locurile stîngace, s-a pus,

---

1) *Fr. Bartoše* Loc. cit. pag 214. *M. Vaclavek.* Markrabstvi Moravské. Cast. prvá I. Valašsko. Kraj i lid. Praga. 1882. pag. 115 și 116.

acolo de pază o roată de fortaşĭ. Incepînd însă a dispăre hoţiile, fortaşiĭ aŭ prins a să retrage prin sate şi a să stabili pe acolo, însurîndu-se mulţĭ din eĭ. In timpul iarmarocului de la Olomutz (Olmütz), de la Lipnic şi de prin alte oraşe, fortaşiĭ eraŭ trimişĭ spre paza şi liniştea publică.

Portul fortaşilor era: manta verde, mintenaş scurt cu bumbĭ mulţĭ de metal, pantalonĭ verzĭ în cizme, cuşmă de oaie maĭ naltă dinapoĭ decît dinainte. Arma lor era puşca cu cremene şi o măciucă scurtă şi groasă, în stînga aveaŭ atîrnat un corn pentru praf şi gloanţe, împodobit cu bumbĭ de sidef; pe lîngă acestea maĭ aveaŭ şi o traistă în care era o frînghie cu juvăţ, de prins şi legat hoţiĭ.

In fie-care lună fortaşiĭ eraŭ datorĭ să să adune la Hruba Bistriţa pentru instrucţia militară, cînd atuncĭ îşi primeaŭ şi salarul lor, care era 8 crăiţarĭ pe zi.

Numele celor maĭ de pe urmă fortaşĭ, carĭ aŭ trăit în împrejurimile oraşuluĭ Roznov a fost: la *Vigantici*, Costuletz şi Pavel, La *Zubrjin*, Şimurda, hoţ vajnic, care la 13 Mart 1739, a fost graciat de împarat învoindu-l a rămîne intre fortaşiĭ ţăreĭ. La *Hradiş*, Iuricĭca, la *Hutişco*. Minacec, la *Solanţe*, Colacec, la *Cuncih*, Cărşcoşca şi Hărbacĭ: la *Dolni Becĭva* (Becĭva de jos) Divin Iosef, în poenile din pădurea de la *Roznov*, a fost Zaeţ, iar în oraşul *Roznov*, Cibuleţ. La anul 1829, fortaşiĭ s-aŭ desfiinţat. Mulţĭ bărînĭ îşĭ maĭ aduc aminte şi astăzĭ de ceĭ de pe urmă fortaşĭ din împrejurimile Roznovuluĭ [1]).

Pe lîngă cele arătate de scriitoriĭ străinĭ despre originea romînă a Valahilor din Moravia, aducem şi noĭ ca argument un număr însemnat de cuvinte romîneştĭ remase

---

1) Vezĭ Fr. Bartoşe. L. c. pag. 183 şi Dr. Ian V. Novak. *Posledni portaši* na *Rožnovsku,* în „Sbonik musejni společnosti ve Valasskem Mezirici. Čislo I. Val. Mezirici. 1884 pag. 30.

în graiul poporuluĭ valah, pe care le-am auzit în timpul călătorieĭ mele. Prin *tată* şi *mamă* începe copilul Valahuluĭ a pronunţa cele întiĭ cuvinte romîneştĭ. Nicĭ Cehul nicĭ Moravul nu aŭ aceste cuvinte, tata la eĭ să cheamă *oteţ* iar mamă *mati.*

Iată cuvintele de origină română, atît acele derivate din latineşte, cît şi acele de altă origină, întrebuiţate însă de Romînĭ. [1]).

Salaş.
Pastir.
Bacĭa
Brinza
Jintiţa
glag—chiag
Curastva—Coraslă
Tropa—Trupă
Magura
Merenda
Coşar—ţarc unde să închid oile la muls, şi peste noapte.
Vacheşă—oacheşă
Taliga (Teleagă) căruţă cu două roate
Taneistra—taistra—traistă
Opanchi—opincă
Colac
Plug
Sapă
Laviţă
Cojuh—cojoc
Oţet
Ohrada—ogradă
Sechira—securea
Slanină
Dobitec
Oves
Lopata
Ţapan—ţapăn
Ridicat—mutat
Conopi—cănepa
Baba
Şindila
Şindilari
Nevesta—nevastă

Coliba.
Urda
Vatra
Strunga
Putira—Putinu
Gheleta—Găleată
Cărdel—Cîrd de oĭ
Cornuta—oaie cornută
Mosor
Pistrula—pistrue
Pirte—drum pe cari să mînă oile la păşune—pîrtie.
Hotar
Drac
Fuiara—fluer
Gospodar
Pluta
Deal
Vatral—vatrar
Gazda
Certac—cerdac
Murgaşe—oaie murgă
Roşcana
Ogar
Coledva—colinda
Caţabaica—caţaveică
Haide—haide să mergem
Prah—prag
Drujde
Para—pară de foc
Rota, roata, ceată
Mac
Cumatra
Şuta—ciuta, caprioară ciută, fără coarne
Smetana—smîntînă

1) Vezĭ şi Miklosich. L. c. pag. 22.

Pohan—pogan—păgîn
Snopec—snop
Podu—pod
Lozniţa
Poliţa—raft de pus oale şi alte.
Prah—praf
Mosurca—vas de lemn pentru băut—măsură
Crăciun
Coruna—coroană
Casanca—casîncă—rochie
Striga—strigoĭ.

Ota < a—otavă, earbă
Hram ? da—gramadă
Pasce—paşte iarba.
Copiţa—căpiţă de fîn
Paputi—papucĭ
Plata—plata
Prosti—prost
Sihla—Sihlă
Durdulana—durdulii
Halusti—găluşti
Viteaza
Brezaia—oaie brează şi altele.

Alte argumente puternice sînt şi obiceiurile, datinele moravurele şi credinţele poporuluĭ valah care sînt aceleaşi ca la noĭ. Aşa pe cînd Bohemiĭ şi Moraviĭ fac la Crăciun *copacul Crăciunuluĭ,* copiii Valahilor merg pe la casele locuitorilor şi sub fereştĭ cîntă *coledva* (colinda), în care să descrie naşterea luĭ Hristos, începînd cu cuvintele: Stañte, stañte valaši, nic vás zlého nestraši» *Sculaţĭ, sculaţĭ Valahi, nu vă sparie cu nici un reu,* etc. Aceste colinde să maĭ cîntă de plugarĭ şi de dascalii de la biserică. Maĭ aŭ tot atuncĭ şi colindele cu ceĭ treĭ craĭ de la răsărit: *Gaspar, Melihar, Baltazar,* iroziĭ noştri de astăzĭ. *Gaspar* întrebat că cine e, respunde: Eŭ sînt craiul Gaspar care aduc tămîe şi smirnă în semn de vecĭnică stăpînire. *Melihar* asemene spune că: aduce aur, tămîe şi smirnă în semn de vecĭnică stăpînire. *Baltazar* şi el respunde: Eŭ sînt craiu negru din ţara Arapilor, care am văzut steaua călătorind şi după dînsa mă grăbesc a mă duce în Vifleim. Aceştĭ craĭ sînt îmbrăcaţĭ cu cămeşĭ albe, încinşĭ cu brîe roşie şi alte coloare, în mînĭ avînd buzdugane cu capetele poleite cu aur, iar a luĭ Baltazar numaĭ cu argint, pe cap cu chivere împodobite cu hîrtie colorată şi poleită.

In ziua de ajunul crăciunuluĭ să mătură casa ca să

nu fie jivinĭ tot anul. Tot atuncĭ este obiceiul, ca oamenii să taie cîte un măr, și dacă mărul e vermănos, atuncĭ acel ce a tăeat mărul are să fie bolnăvicios tot anul, iar dacă-ĭ putred, atuncĭ are să moară. Să face și călindarul de ciapă: să iea o ceapă și să tae în două-spre-zece bucățĭ, care însămna lunile anuluĭ. Fie-care albiuță are numele uneĭ lunĭ, în albiuță să pune sare, și care albiuță are să fie umedă, acea lună are să fie ploiasă, iar acea care n-are să fie umedă, însamnă lună uscată. Să crede că la miezul nopțiĭ înspre Crăciun, apa să preface în vin, iar dobitoacele vorbesc.

Cînd să naște copilul, este obiceiŭ ca să să scalde îndată și în scăldătoare să să puie un ban de argint ca să fie norocos, să maĭ pune și buruenĭ precum și *jerjabin* —care face niște poame roșiĭ ca coarnele—pentru ca să fie frumos și roșu la față. Cînd să sparie copilul de vre un cîne saŭ de vre o fiară, atuncĭ să afumă copilul cu păr de la acel animal.

Dacă să naște copilul cu dințĭ, atuncĭ să face *Morou* (Moroĭ) strigoĭ, și umblă noaptea pe la casele oamenilor și-ĭ pîndesc cînd dorm ca să le sugă sîngele din piept. Ca să nu vie Moroiul, să ung ferestele cu usturoĭ și să pune patru sule prin colțul fereștilor. In timpul cît femeia este lehuză, nu e voe să umble cu capul gol, ci legată la cap, și nicĭ să treacă hotarul caseĭ. Dacă să dioache vreun copil saŭ alt cineva, să stînge nouă cărbunĭ în apă neîncepută și i să dă să bee de treĭ orĭ.

Cînd să pune mortul în raclă, să îmbracă cu straile acele care i-aŭ plăcut maĭ mult fiind în viață; perna ce i să pune sub cap să umple cu geluiturĭ de lemn saŭ cu fîn; în mînă i să pune un ban vechiŭ, pentru ca să plătească podul; cînd să scoate mortul din casă, să pălește racla de treĭ orĭ de pragul ușeĭ în semn că mortul îșĭ ia rămas bun de

a neamurĭ şi i să zice : «Dăĭ Doamne odihnă uşoară». Cînd să pune racla in car, atuncĭ să scutură carul de treĭ orĭ, şi numaĭ după aceia pornesc la groapă. In timpurile vechĭ femeile să boceau după mort ducîndu-l la mormînt, spunînd versurĭ din gură.

Părintele băetuluĭ ce e hotărît a să căsători, trimete de obiceiŭ în zi de Duminică pe un *spitact* (ispititor) la părinţiĭ feteĭ să o ceară în căsătorie. In timpurile vechĭ nunta ţinea o săptămînă. De lunĭ să începea a să pregăti bucatele. Cînd merge mireasa la cununie e întovărăşită de druşte. Ea are la gît de obiceiŭ o salbă de monezĭ vechĭ de argint saŭ de aur. Cînd vine mirele la mireasă, un vornicel ce ţine în mînă o naframă îl primeşte cu muzica, iar nuntaşiĭ daŭ din pistoale. In vremea veche nu era altă muzică decît un cimpoer care cînta cu cimpoiul numit *gaidă* [1]. In timpul nunţiĭ să zic maĭ multe conăcăriĭ. Cînd să duce zestrea feteĭ la casa mireluĭ, merg nuntaşiĭ înainte cu un brădişor înpodobit cu cordele de hîrtie colorată şi poleită.

Mireasa dă mireluĭ o cămeşă de pînză de casă cusută de ea. La orĭ care nuntă e obiceiul să să facă un colac mare împodobit cu hîrtie poleită în care se pune o lumînare de ciară aprinsă, din el să împarte la nuntaşĭ şi să numeşte *svatebni colac*, colacul nunţiĭ. Să maĭ dă nuntaşilor aşa numitul *valasschy caj* (ciaiul valahilor) care nu e decît rachiŭ fiert cu miere scorţişoară şi cuişoare.

Intre danţurile obicinuite ce se joacă la nunţĭ e şi jocul aşa numit *valasky* (Valahul) ; în timpurile vechĭ jucătoriĭ aveaŭ în mînĭ ciomege cînd îl jucaŭ făciaŭ soiurĭ de soiŭ de întorsăturĭ şi săriturĭ cu ele, poate o amintire a *jocu-*

1) In multe comune romîneştĭ din Macedonia, la nunţĭ şi pînă astăzĭ nu să cîntă decît numaĭ din cimpoiŭ care şi acolo să numeşte *gaidă*. Şi la noĭ să cîntă numaĭ din cimpoiŭ pe la multe sate.

lui calușerilor de la noĭ; să maĭ joacă și *calamaica*, (colomeica) *mynarski*, *strașak*, *pîlki* etc.

Cînd fulgera să scoate afară, lopata de la cuptoriŭ, grebla și țăpoiul, și să deschid fereștile ca să iasă dracul din casă și să-l trăsnească fulgerul.

In Vinerea mare din săptămîna patimilor, este obiceiul ca ceĭ bătrînĭ și tinerĭ să meargă la pîrăŭ și să să speie ca să fie sănătoșĭ tot anul. Uniĭ gospodarĭ duc oile și vitele și le lasă să meargă prin părăŭ ca să fie sănătoase. Să crede tot atuncĭ, că pe cînd să cetește în biserică evanghelia să deschid comorile pămîntuluĭ.

In ajunul Sf. Ioan (24 Iunie) este obiceiul să să facă foc pe înălțimile dealurilor.

Cred în *striga* (srigoiŭ), *Moroĭ* (Moroĭ) *vîrcolaci*, *vampirĭ*, *balauri*, *zmei tricolici*, *mama pădurii*. etc.

Maĭ cred în vrăjĭ, farmece, și în babe vrăjitoare care vrăjesc cu o nuie de alun și spun viitorul prin puterea farmecelor, deschid lacățĭ cu *iarba ferului*, descoper lucrurile, furate, mînă piatra de la șes la munte ca se nu cadă pe sămănăturĭ, mînă ploile, găsesc comorĭ și altele.

Fetele în ajunul Crăciunuluĭ fac o mulțime de vrăjĭ spre a-șĭ face pe ursită, așa : topesc plumb și-l toarnă într-o strachină cu apă, făcîndu-se o mulțime de figurĭ în cari să arată mirele fetiĭ. Să duc la poiata găinilor cu un polonic și bat cu el în poiată, dacă atuncĭ cîntă cucoșul întîĭ, fata să mărită în anul acela, iar dacă cîntă găina, remîne nemăritată. Merg la lemnărie și ieŭ un braț de lemne tăete în bucățĭ, dar nu le numără, și intrînd în bucătărie le numără, dacă bucățele sînt părechĭ, atuncĭ fata să mărită în anul acela, dacă nu sînt părechĭ, atuncĭ nu să mărită în anul acela.

In ziua de 25 Aprilie ieŭ o broască și o pun într-o oală bortită pe care o așază într-un furnicar, și după ce o

mînîncă furnicele, nu remîne decît un cîrlig şi o furculiţă dintr-însa, cu acel cîrlig dacă fata trage pe un flecău, atuncĭ acesta o va lua de nevastă, iar dacă fata vrea ca flecăul să o urască, atuncĭ îl împinge cu furculiţa şi din momentul acela o urăşte.

Fetele poartă *navalnic* (plantă), şi atuncĭ ele cred că aŭ să fie încunjurate de flecăĭ şi curînd aŭ să să mărite.

Cred în descîntece, şi cu mare greŭ femeile care descîntă le spun, căcĭ aŭ credinţa că atuncĭ descîntecele nu maĭ au nicĭ o putere asupra bolnavuluĭ, cu toate acestea noĭ dăm aci două descîntece, unul de orbalţ şi altul de buba cea rea şi de toate bubele, care mi s-a spus de maĭ multe femeĭ descîntătoare, şi care să aflä şi în scrierea luĭ Frantişca Bartose «Lid a národ» Velk. Mezi ici. 1891, pag. 220 şi urmat.

Pentru descîntatul de orbalţ să fac următoarele : baba să duce la pîrău cu un ulcior şi ia apă neîncepută zicînd : Bine aĭ venit apuşoară curată şi repede, te ieŭ în numele luĭ Isus Hristos ca pe bolnavul N, N să-l lecueştĭ. Intorcîndu-se la bolnav descîntă : A mers maica domnuluĭ peste fînaţ verde şi a întîlnit acolo buboaie şi orbalţ, şi le-a zis unde vă ducețĭ ? Mergem la N. N. bolnav creştinat. Voĭ nu mergeţĭ acolo, căcĭ eŭ am fost la el şi l-am mîngîiat şi l-am liniştit cu cuvintele luĭ D-zeŭ sfîntul, şi aŭ remas bubele şi orbalţul de la 9-8, de la 8-7, de la 7-6, de la 6-5, de la 5-4, de la 4-3, de la 3-2, de la 2-1, de la unul nicĭ unul, nicĭ unul să rămîe în veciĭ vecilor amin.

Cu apa din ulcior să spală bolnavul de maĭ multe orĭ, apa însă trebue să fie călduţă.

Descîntecul de buba cea rea să face aşa : să ia de la barbat cămeşa iar de la femee vre-un straiu, un ulcior pentru apă şi patru pitacĭ de aramă şi să duce la vrăjitore, după accia merge vrăjitoarea cu ulciorul la pîrău de dimi-

neaţă foarte, şi-l umple de treĭ orĭ cu apă neîncepută, în să în contra curentuluĭ apeĭ, şi o varsă tot în pîrăŭ, apo umple iarăşĭ ulciorui de treĭ orĭ zicînd: Lăudat fiĭ Isuse Hristoase, bine aĭ venit apă limpede şi repede, pe N. N. creştinat să-l curăţĭ nu numaĭ de pacate şi de bube, dar şi de toate giunghiurile şi boalele, nu fac aceasta de la mine, ci cu ajutorul luĭ D-zeŭ care ne ajută, a fiuluĭ şi a sf. Duh, amin! După aceia să întoarce în casă cu ulciorul cu apă din pîrăŭ, în care pune puţină sare, şi îl lasă pe vatră, apoĭ ia din foc nouă cărbunaşĭ aprinşĭ şi-ĭ stînge în apa din ulcior, şi cu un cuţit face semnul cruceĭ pe ulciorul cu apă, apoĭ pune straele bolnavuluĭ înaintea foculuĭ şi mornăeşte din gură următoarele: eŭ vă descînt bube înbojorate, bube uscate, buboaie înghimpătoare, bube umflate, bube putrede, bube pe dinăuntru, bube albe, bube inflamate, bube ascunse, bube pe dinafară, bube turbate, şi orĭ cîte să află în omul acesta N. N. creştinat; eŭ vă descînt bube pe voĭ pe toate, ca să nu fie suparat N. N. şi să eşiţĭ din 300 de mădulărĭ a luĭ, ca să înceteze arderea, durerea, cum a încetat creşterea petrelor după înălţarea luĭ Isus Hristos la ceriŭ. Eŭ te descînt bubă rea ca să eşĭ din omul creştinat, din cap din crierĭ. din sîngele luĭ, din vinele luĭ. din urechile luĭ din auzul luĭ, din fruntea luĭ, din tîmplele luĭ, din ochiĭ luĭ, din vederea luĭ, din dinţiĭ luĭ, din încheeturile luĭ, din limba luĭ, din vinele luĭ, din coastele luĭ, din rărunchiĭ luĭ, din umeriĭ luĭ, de după gîtul luĭ, din spetele luĭ, din coatele luĭ, din degitele picioarelor luĭ, din peptul luĭ, din resuflarea luĭ, din plămîniĭ luĭ. din inima luĭ, din stomahul luĭ, din măruntaele luĭ, din ciolanele luĭ, din şoldurile luĭ, din genunchiĭ luĭ, din pulpele luĭ, din gleznele luĭ, din tălpile picioarelor luĭ, din toate 300 de mădulărĭ a luĭ, la care me-a ajută D-zeŭ tatăl, fiul şi sf. duh, amin. Bubă dacă eştĭ

în cap eşĭ în sus afară, dacă eştı în stomah, în inimă eşĭ afară, dacă eştĭ bubă în şele, în şoldurĭ în genunchĭ şi pulpe eşĭ prin degetul cel mare de la picior, după cum îţĭ poruncesc eŭ şi după poronca luĭ D-zeŭ celuĭ viŭ şi a luĭ Isus din Nazaret şi a Maĭceĭ Domnuluĭ bine cuvînată. Apoĭ să dă bolnavuluĭ apa aceia din ulcior ca să bei treĭ înghiţiturĭ şi să spală buba saŭ bubele bolnavuluĭ N. N. zicîndu-se: bubă rea dute la cîinĭ, dute pe pustiĭ.

Maĭ aŭ o mulţime de prognosticurĭ ca: dacă cîntă cucul în luna luĭ Martie pe la început, atuncĭ are să fie anul mănos, cînd plouă vinerea mare înainte de sîintele paştı, atuncĭ are să fie anul săcetos. Cînd fulgeră şi tună mult în luna Iunie, atuncĭ vara are să fie nouroasă.

Maĭ sînt în uz la poporul valah şi alte multe descîntece vrăjĭ şi superstiţiĭ, care ar fi de prisos a le maĭ enumera aicĭ, avînd mare asămănare cu ale noastre.

Romînii din valahia Moravă, astăzĭ nu maĭ vorbesc limba strămoşilor lor, cu toate că aŭ remas un număr însemnat de cuvinte din graiul lor cel vechiŭ după cum am arătat: dar oare prin aceia că şi-aŭ perdut limba şi-aŭ perdut şi naţionalitatea? căte sate în călătoria mea din Bithinia am întîlnit locuite de Grecĭ, şi cu toate acestea eĭ nu vorbeaŭ greceşte căcĭ îşĭ uĭtase limba, vorbeaŭ numaĭ turceşte, ba şi ce e maĭ mult, chiar slujba bisericească o făceaŭ în limba turcească, şi cu toate aceste susţin că sînt Grecĭ; în cîte sate am fost în ţinutul Secuilor peste munţi locuite de romînĭ unde nu să maĭ vorbeşte romîneşte ci ungureşte, şi cu toate aceste nimene nu-ţĭ va spune că sînt Ungur, îţĭ va răspunde sînt Romîn, prin urmare perderea limbeĭ nu atrage după sine şi perderea naţionalităţeĭ dar cu toate aceste este un element foarte însemnat a naţionalităţeĭ, poate cel de căpitenie, şi perderea eĭ, uşor poa-

te atrage după ea şi acea a conştiinţeĭ de popor deosebit, de aceia trebue să ne silim de a cultiva pe cît să poate limba, acolo unde este desvoltată, şi a o desvolta acolo unde este încătuşată de elemente străine.

Astăzĭ în *Valahia Morava* sînt 150,000 de romînĭ, despre care statisticele ţeriĭ în care locuesc nu vorbesc nimica precum nu vorbesc nicĭ de aceĭ ce sînt în Istria şi Carniola, dar oare prin aceia ca aceştĭ romînĭ şi-aŭ perdut limba şi sînt la o departare aşa de mare de noĭ, trebue să-ĭ uităm, trebue să-ĭ lăsăm în părăsire şi să nu le întindem o mînă de ajutor? eŭ cred din contra că datoria noastră este de aĭ deştepta, de aĭ lumina şi ale hrăni sentimentul naţional pe care eĭ pînă în prezent cu marĭ greutăţĭ aŭ putut să-l păstreze, căcĭ deşi astăzĭ vorbesc un dialect al lor slav, eĭ să deosebesc şi să feresc a fi confundaţĭ cu Cehiĭ şi cu Moraviĭ de care sînt încunjuraţĭ, şi cînd sînt întrebaţĭ ce sînt, eĭ îţĭ respund cu mîndrie sînt *Valah*, cu ajutorul nostru să sperăm decĭ, că vor trăi şi de astăzĭ înainte ca Romînĭ, căcĭ Romînul în vecĭ nu piere!

CHARTA VALAHIEI din MORAVIA

Intocmită de TEODOR T. BURADA.

STAB. GRAFIC „MIRON COSTIN" IAŞI.

1885. — Poesii populare adunate in Macedonia in «Revista pentru istorie, arheologie și filologie» an. III. vol. IV.

1885. — Documente privitoare la istoria română, in «Revista pentru istorie, arheologie și filologie“ an. III, vol. IV.

1887. — Elena Asaki.—Schiță biografică—in „Convorbiri literare“ an. XXI. București. 1887. Tipografia Socec.

1888. — Cercetări despre Conservatorul Filarmonic-dramatic din Iași. (1836-1838).—Iași 1888. Tipografia Națională.

1888. — Cronica musicală a orașului Iași (1780-1869); in „Convorbiri literare“ an. XXI. București. Tipografia Socec.

1890. — Cercetări despre școala filarmonică din București (1833-1837). in „Convorbiri literare“ an. XXIV. București. Tipografia Socec.

1890. — Cercetări despre școalele româneștĭ din Turcia. Bucureștĭ. 1890. Tipografia „Romănul“ Vintilă C. A. Rosetti.

1891. — Cercetărĭ asupra musicei ostășești la Români, in „Revista pentru istorie, arheologie și filologie. an III, vol. VI.

1891. — Biserica Sf. Gheorghe din orașul Hărlăŭ, zidită de Stefan cel Mare, in „Revista pentru istorie, arheologie și filologie“ an. III. vol. VI.

1891. — O călătorie in satele româneștĭ din Istria in „Romănul“ Bucureștĭ, an XXXV. din 5 Iunie 1891.

1892. — Căntecul lui Mihai Viteazul la R... ăniĭ din Macedonia, in „Cnvorbiri literare“ an. XXV. Tipografia Socec.

1892. — Obiceiurile la nașterea copiilor din Macedonia. in „Convorbirĭ literare„ an. XXVII.

1893. — O călătorie in satele Moldovenești din Gubernia Cherson (Rusia) Iași. 1893 Tipografia Națională.

1893. — O călătorie la Româniĭ din Bithinia (Asia mică). Iașĭ, 1893. Tipografia Goldner.

12 Studii pentru violină. aprobate de Ministerul Cultelor și Instrucțiuneĭ Publice pentru școalele de musică.

Prețul 1 leu.

Publicaţiuni de Teodor T. Burada

1853. — Deplinile anecdote a luĭ Balakirev traduse din ruseşte de Teodor, Constantin şi Mihail Burada. Iaşĭ 1853. Tipografia Buciumului român.
1865. — Thèse pour la licence en droit. Paris. 1865. Imprimerie de Pillet fils aîné.
1875. — Almanach musical pe anul 1875 Iaşi Tipografia Goldner.
1876. — Almanach musical pe anul 1876. Iaşi Tipografia Goldner.
1877. — Almanach musical pe anul 1877. Iaşi Tipografia Goldner.
1877. — Discurs rostit cu ocasiunea împărţireĭ premiilor anuluĭ şcolar 1876-1877, la Conservatorul de musică şi declamaţiune din Iaşi in «Lira Română» Bucureşti 1880. An. I, No. 34.
1879. — Bocete populare la Români, în «Convorbirĭ Literare» an. XII şi XIII. Iaşi Tipografia Naţională.
1880. — Cîntecul cununeĭ la poporul român din Transilvania, în »Convorbirĭ literare». an. XIV. Iaşĭ. Tipografla Naţională.
1880. — Despre crestăturile plutaşilor pe cherestele. Iaşĭ. 1880. Tipo-Litografia Goldner.
1880. — O călătorie in Dobrogea. Iaşi. 1880. Tipografia Naţională.
1882. — Impresiunĭ din valea Haţeguluĭ, in «Convorbiri literare» an. XV. Iaşi. Tipografia Naţională.
1882. — Căntece de Miriologhi (Bocete), adunate in Macedonia. in «Convorbirĭ literare» an. XVI şi XII. Iaşi. Tipografia Naţională.
1882. — Datinele poporuluĭ român la înmormîntărĭ. Iaşi. 18*2. Tipografia Naţională.
1883. — Biserica Sf. Ioan dîn Vasluĭ, in «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie» an. I. vol. I. Bucureştĭ. 1883. Tipografia Academieĭ romîne.
1883. — Biserica Sf. Apostoli Petru şi Pavel din Huşĭ a lui Stefan cel Mare, in «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie an. I. vol. II. Bucureştĭ. 1883. Tipografia Academiei române
1883. — Datinile la nunţi ale poporului român din Macedonia. in «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie» an. I. vol. II. şi in «Macedonia» Revista Românilor din Peninsula Balcanică. Bucureştĭ 1889. an. II. No. 5, 6 şi 7.
1883. — Podul de peatră zis a lui Stefan Vodă, din Judeţul Vaslui, in «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie» an. I. vol. II.
1884. — O călătorie la muntele Athos. Iaşi. 1884. Tipografia Naţională.
1885. — Biserica Buna-Vestire din tărgul Ocna a luĭ Răducanu Racoviţă, in «Revista pentru istorie, archeologie şi filologie» an. III, vol. IV.
1885. — Despre crestăturile Şalgăilor p[illegible] [illegible]urile de sare, in «Revista pentru istorie, arheologie şi filologie» an. III. vol. IV.